

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-132>

УДК 82-31.09:321.74

Братусь І.В.¹, Михалевич В.В.², Гунька А.М.³
Київський університет імені Бориса ГрінченкаДЕЯКІ АСПЕКТИ ОСМИСЛЕННЯ РАДЯНСЬКОЇ ДІЙСНОСТІ
В ПОВІСТІ ЮРІЯ ТРИФОНОВА «ІНШЕ ЖИТТЯ»

Анотація. У статті розглядається твір Юрія Трифонова «Інше життя» в контексті історико-культурного дискурсу ХХ століття. Досліджується ситуація в радянському суспільстві доби «застою». Особлива увага надається долі митця, специфіці «пошуку себе» в умовах авторитарної держави. Здійснюється огляд деяких досліджень повісті Юрія Трифонова «Інше життя». З'ясовано, що в центрі уваги письменника знаходиться життя радянської інтелігенції. Вказано на зв'язки прози Юрія Трифонова з творчістю А.П.Чехова. В статті частина матеріалу подана з позицій використання Юрієм Трифоновим автобіографічних фактів у своїй творчості. Розглядається його особиста трагедія в родині і її вплив на «дзеркальне» відображення в повісті «Інше життя» та інших творах.

Ключові слова: Юрій Трифонов, радянська література, «застій», соціалістичний реалізм, розлад особистості.

Bratus Ivan, Mykhalevych Viktor, Gunka Anna
Borys Grinchenko Kyiv UniversityCULTURAL AND HISTORICAL ASPECTS OF UNDERSTANDING SOVIET ACTIVITIES
IN THE STORY OF YURY TRIFONOV'S "ANOTHER LIFE"

Summary. The article deals with the work of Yuri Trifonov's "Another Life" in the context of the historical and cultural discourse of the twentieth century. The situation in the Soviet society of the "stagnation" era is being investigated. Particular attention is paid to the fate of the artist, the specificity of "finding oneself" in an authoritarian state. Some studies of Yuri Trifonov's story "Another Life" are reviewed. In the article part of the material is presented from the standpoint of using Yuri Trifonov's autobiographical facts in his work. His personal tragedy in the family and its influence on the "mirror" reflection in the story "Another Life" and other works are considered. Where did this "ruling class" of the late USSR come from? He believed that in many respects these skills were acquired intuitively and often outwardly disguised as weird and incomprehensible manifestations, which were perceived by others at first as a kind of "stupidity". The writer is keenly responsive to the painful and for him the problem of compromising the artist with the "system". He saw the shameful phenomenon of "corruptness" and "rebirth" from everywhere – creative people, through certain circumstances, became thoughtless mouthpieces of propaganda, carefully concealing all manifestations of the "living" soul. Yuri Trifonov made it clear that it was often easier for Soviet people to shift responsibility for making judgments of judgment to a conditionally competent authority. The Tale of Another Life is not only a highly artistic work today, but also a source of valuable information about "Soviet reality." Written and published in the USSR, it reproduces the complex "constructor" of human "stagnation". Particular attention is paid to the Soviet intelligentsia, which has largely lost its spiritual orientation and is in search of the "new". These qualities allow Yuri Trifonov's creativity to be relevant today in his attempts at self-identification of personality. It was he who clearly combined the moral and historical component of human life, and set certain accents.

Keywords: Yuri Trifonov, Soviet literature, "stagnation", socialist realism, personality disorder.

Постановка проблеми. Для кожного літературного твору радянської доби дуже важливим є внутрішня кореляція з зовнішнім історико-культурним контекстом. Це пов'язано з тим, що більшість цих творів створювалися свідомо в рамках певної ідеї, вони апріорі мали нести «змістове навантаження». Саме в сімдесятих роках ХХ століття відбувся своєрідний «надлом» – автори відчули, що прийоми соціалістичного реалізму вже не діють «як слід», а нові пошуки «впираються» в ідеологічні обмеження. Та пошук нового не полишав творчих людей – вони все ще намагалися осмислити сучасну для них дійсність в своєрідній творчій манері. Саме одному з таких «пошуків» присвяtimo ми своє дослідження. Спробуємо відслідкувати осмислення радянської дійсності в повісті Юрія Трифонова «Інше життя».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ґрунтовне вивчення творчого доробку Юрія Три-

фонова відбувалося ще за часів його відносно короткого життя. Саме повість «Інше життя» викликала бурхливе обговорення: «Як тільки ця повість вийшла – про неї заговорили як про чіткий, безумовний успіх... Повість починається енергійно, оповідь розгортається сміливо і широко... Ольга Василівна знаходиться між двома стихіями – між стихією життя і стихією смерті» [7, с. 216]. Такою була реакція рецензента Н. Тюльпанова.

Осмислення радянської дійсності Ю. Трифоновим більш чітко окреслена в роботах К. Снурчина: «Письменник досліджує життя радянської інтелігенції, покликаної бути інтелектуальною елітою суспільства, але яка повільно і неухильно тоне в «болоті повсякденності» [5, с. 224]. Дослідник зазначає, що «Ю. Трифонова (1925-1981) цікавить, перш за все, проблема духовного розладу особистості, що живе в умовах радянської дійсності» [5, с. 224].

¹ ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8747-2611>² ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4847-5833>³ ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4455-1640>

Повість «Інше життя» О. Яркого розглядає продовженням творчого спадку А.П. Чехова [8]. Півість вважається модифікацією чеховської традиції. Доводиться, що про це переконливо свідчать «мотиви глухоти, минушого життя, нерозуміння людьми один одного, з одного боку, продовжують чеховську традицію, але з другого боку, оскільки вони перенесені в інший контекст, по новому демонструють проблеми...» [8, с. 96].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. У статті узагальнюється інформація про вплив автобіографічних факторів на художню тканину повісті «Інше життя». Особлива увага надається з'ясуванню внутрішніх чинників у розкритті життєвого потенціалу героїв повісті, окреслюється коло вторинних питань, що також впливають на долі героїв. При цьому головним ракурсом є формування атмосфери «доби застою».

Мета статті. Головною метою статті є осмислення радянської дійсності в повісті «Інше життя».

Виклад основного матеріалу. Юрій Трифонов не був «дисидентом» – він органічно існував в Радянському Союзі другої половини ХХ століття, віддзеркалюючи очікування, проблеми, драми та трагедії «радянських людей». Письменник виробив свою концепцію «співіснування» з комуністичною ідеологією – це був баланс між «дозволимим» і «недозволимим» (часто «недозволене» зводилося до багатозначної комбінації натяків, які вдумливий читач мав би «прочитати»). Саме «прихований» зміст і становить сьогодні найбільші таємниці творчості Юрія Трифонова, дозволяє відстежити в ньому ознаки чіткого розуміння радянської дійсності.

Юрій Трифонов помер 28 березня 1981 року на п'ятдесят шостому році життя від наслідків операції на нирках (в нього був рак, але лікарі не розповідали йому «всього» – вважали, що операція може мати позитивні наслідки). Смерть радянського письменника була згадана окремим некрологом в емігрантському часописі «Континент» [3] (примітно, що в радянській пресі некрологи з'явилися після похорон Юрія Трифонова). В некролозі зазначається, що «в останні роки Юрій Трифонов ставав у своїй прозі все серйозніше і значніше» [3, с. 98]. Хоча в «західному журналі» робили відповідні ремарки – Юрія Трифонова відносять до «улюбленців системи». Далі перераховують його «офіційні» здобутки: «Вже в молодому віці Юрій Трифонов отримав Сталінську премію за свій перший роман «Студенти». Перед ним були відкриті двері всіх газет, видавництва і журналів. Його шанували і пестили в офіційних інстанціях» [3, с. 98]. Фактично робиться зріз першого етапу творчості письменника в душі повністю провладної фігури. Але задумка подібного опису стає зрозумілою з наступних рядків: «Тим важче і болочіше далася йому переоцінка ще вчора непорушних для нього цінностей і власної письменницької долі взагалі. Він виявився одним з тих небагатьох в своєму поколінні, хто зумів пройти через цей відряджуючий катарсис» [3, с. 98].

Тобто підкреслюється особливість творчого і особистого переродження Юрія Трифонова в складних реаліях радянської дійсності. Саме «західний» журнал зумів викреслити основну концепцію «нового Трифонова»: «Але Трифонов, правда, не пішов проти течії, але і не пішов по

течію, він, якщо можна так висловитися, стояв проти неї – цієї течії, – що в умовах нашої системи теж подвиг. Він не мислив себе поза країною, тому задалегідь відкидав всяку думку про еміграцію» [3, с. 98]. Для багатьох творчих людей виїзд назавжди з СРСР був єдиним шляхом вільно творити та реалізувати свої задуми. Володимир Максимов підкреслює, що Юрій Трифонов був ближчий в життєвій концепції до Бориса Пастернака. Б. Пастернак так висловив свої острахи в «позбавленні радянського громадянства» у листі очільнику СРСР Микиті Хрущову: «Покинути Батьківщину для мене рівносильно смерті. Я пов'язаний з Росією народженням, життям, працею» [4, с. 58]. При цьому сам Б. Пастернак гостро відчував несправедливість, що вилилась у вірші «Нобелівська премія»:

«Я пропав, как зверь в загоне.

Где-то люди, воля, свет,
А за мною шум погони,
Мне наружу ходу нет.

Темный лес и берег пруда,
Ели сваленной бревно.
Путь отрезан отовсюду.
Будь что будет, все равно.

Что же сделал я за пакость,
Я убийца и злодей?
Я весь мир заставил плакать
Над красой земли моей.

Но и так, почти у гроба,
Верю я, придет пора –
Силу подлости и злобы
Одолеет дух добра».

Саме таку тональність знали і письменники, що вирвалися з Радянського Союзу. Про це далі мова в некролозі. Вони розуміли, чого варта боротьба за «місце під Сонцем» в СРСР: «Але, тим не менше, йому і в голову не спадало купувати собі душевний комфорт ціною безпринципних компромісів або цивільного конформізму. Він не боявся відкрито приходити на проводи колег, що виїжджали в еміграцію. Він, наприклад, не побоювався так само відкрито, на очах у всіх, зустрітися зі мною і Віктором Некрасовим біля стенду «Посіву» на книжковому ярмарку у Франкфурті. І це вповні можуть зрозуміти ті, хто знає вовчі закони тоталітарної мафії» [3, с. 98]. «Тоталітарна мафія» не зуміла вбити в Юрії Трифонові справжніх людських якостей, не перетворила його на бездумного болванчика системи. Подібні якості високо цінували письменники в еміграції – для більшості бувших співвітчизників вони автоматично ставали «чумними». А Юрій Трифонов не зраджував себе, не зраджував друзів за «ідеологічним принципом».

Саме такі якості дозволяли Юрію Трифонову бути «прийнятним» як радянською спільнотою, так і «західними демократичними силами». Та відчуття смерті й безнадії не облишало його літературний доробок «другої половини творчості» – вони часто вважаються депресивними, сповненими негативних переживань і очікувань. В Радянському Союзі він був одним з небагатьох «читабельних» письменників доби застою. Леонід Бахнов так пояснює цей феномен: «У 70-х його не просто читали – без очікування нового трифонівського слова

неможливо уявити атмосферу тих років. Всіма визнаний письменницький і громадянський подвиг Солженіцина. Героїзм Трифонова був трохи іншого ґатунку. Так, він нібито брав на'язані правила, слово його було підцензурне, але різуче ... нестиснутою відчуває себе думка Трифонова... Прогалини – розриви – порожнечі ... Трифонову вдалося привчити читача до цієї своїй естетики, частково вимушеної, але почасти й органічною для його дару. Думаю, саме тому він і не поїхав, і не став письменником «в стилі». З настанням буремних часів гласності «непрямого» Трифонова стали підзабувати. Схоже, зараз настає час його другого народження» [1, с. 37]. Саме «естетика Трифонова» дозволяла сплести дивовижні змістові компоненти повісті «Інше життя». Розглянемо деякі з них в контексті «радянської дійсності».

На перший погляд в повісті «Інше життя» Юрій Трифонов намагається осмислити «жіночу» складову ставлення до втрати чоловіка. В народній пісні «Глухою, незною тайгою...» ця проблема означена в двох останніх рядках (наводимо дві останні строфи(варіант)):

Там далеко за темним бором
Оставил родину свою,
Оставил мать свою родную,
Детей, любимую жену.

«Умру, в чужой земле зарюют,
Заплачет милая моя,
Жена найдет себе другого,
А мать сыночка никогда».

Цю ідею більш чітко виразив Іван Бунін у вірші «Самотність»:

«Мне крикнуть хотелось вослед:
«Воротись, я сроднился с тобой!»

Но для женщины прошлого нет:
Разлюбила – и стал ей чужой.
Что ж! Камин затоплю, буду пить...
Хорошо бы собаку купить».

Саме твердження про те, що «в жінки немає минулого» Юрій Трифонов намагається осмислити в повісті «Інше життя» поряд з питанням «провини». Ця проблема розгортається на широкому радянському тлі сімдесятих років ХХ століття. Саме ця «радянська дійсність» виводить специфіку переосмислення втрати «другої половинки» у специфічну культурно-історичну, психологічну площину. Такими «знахідками» й приваблював Юрій Трифонов вдумливого читача – поверховий аналіз його творів часто губився в нанизуванні фактажу. Саме про «перенасичення» йдеться в рецензії «Відблиск іншого життя»: «Повість Трифонова виявляється перенасиченою фактами, і з цього моменту факти перестають виконувати свою функцію, відведена їм в художній творчості, вони більше не перетворюються на почуття. Не встигаючи розчинитися в художній тканині, вони починають захарашувати русло оповідання. Вони тепер несуть зовсім не обов'язкову для них функцію, чисто інформативну» [7, с. 218].

Висновки і пропозиції. Можна констатувати, що повість «Інше життя» й сьогодні є не тільки високохудожнім твором, але й джерелом цінних відомостей про «радянську дійсність». Написана і видана в СРСР, вона відтворює складний «конструктор» людських долі «застою». Особлива увага надається радянській інтелігенції, що здебільшого втратила духовні орієнтири і навіпамацки відшукує «нове». Ці якості дозволяють творчості Юрія Трифонова й сьогодні бути актуальною в спробах самоідентифікації особистості. Саме він чітко поєднав моральну та історичну складову людського життя, розставив певні акценти.

Список літератури:

1. Банхнов Л. «Мне очень хочется писать сочинение» (Дневник Юры Трифонова). Москва : Огонек, № 19 от 17.05.1998. С. 36–41.
2. Братусь І. Плин вічності крізь слово Кобзаря. Київ, 2002. 170 с.
3. Максимов В. Памяти Юрия Трифонова. Континент, Мюнхен. № 28. С. 98.
4. Пастернак Б.Л. Сочинения. Москва : Книжная палата, 1998. 1167 с.
5. Снурницын К.А. Проблемы духовного разлада личности в повести Ю.В. Трифонова «Обмен». *Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки*. 2016. № 3(72). С. 224–227.
6. Трифонов Ю.В. Старик : Роман; Другая жизнь: Повесть. Москва : Сов. писатель, 1980. 350 с.
7. Тюльпинов Н. Отблеск другой жизни (Юрий Трифонов. Другая жизнь. Повесть). *Звезда*. 1976. № 2. С. 216–218.
8. Ярмо А.Н. Чеховские традиции в повести Юрия Трифонова «Другая жизнь». *Вестник РГГУ. Серия : Литературоведение. Языкознание. Культурология*. 2016. № 5(14). С. 96–102.

References:

1. Bankhnov, L. (1998). «Mne ochen' khochetsya pisat' sochineniye» (dnevnik Yury Trifonova) ["I really want to write an essay" (Yury Trifonov's diary)]. Moskva: Ogonek, № 19, 17.05.1998, pp. 36–41. (in Russian)
2. Bratus', I. (2002). Plin vichnosti kruz' slovo Kobzarya [The flow of eternity through the word of Kobzar]. Kyiv. (in Ukrainian)
3. Maksimov, V. (1981). Pamyati Yuriya Trifonova. [In memory of Yuri Trifonov]. *Continent*, Myunkhen. No. 28, p. 98. (in Russian)
4. Pasternak, B. (1998). Sochineniya [Works]. Moskva: Knizhnaya palata. (in Russian)
5. Snurnitsyn, K. (2016). Problemy dukhovnogo razlada lichnosti v povesti Yu. V. Trifonova «Obmen» [Problems of spiritual disorder of personality in the novel by Yu.V. Trifonov "Exchange"]. *Uchenyye zapiski Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya: Gumanitarnyye i sotsial'nyye nauki* [Scientific notes of Oryol State University. Series: Humanities and Social Sciences]. Vol. 3(72), pp. 224–227. (in Russian)
6. Trifonov, Yu. (1980). Starik : Roman; Drugaya zhizn': Povest' [Old man; Another life: A Tale]. Moscow. (in Russian)
7. Tyul'pinov, N. (1976). Otblek drugoy zhizni (Yuriy Trifonov. Drugaya zhizn'. Povest') [A reflection of another life (Yuri Trifonov. Another life. A story)]. *Zvezda* [Star]. Vol. 2, pp. 216–218. (in Russian)
8. Yarko, A. (2016). Chekhovskiy traditsii v povesti Yuriya Trifonova «Drugaya zhizn'» [Chekhov's traditions in the story of Yuri Trifonov "Another Life"]. *Vestnik RGGU. Seriya: Literaturovedeniye. Yazykoznaniiye. Kul'turologiya* [Bulletin of the Russian State Humanitarian University. Series: Literary Studies. Linguistics. Culturology]. Vol. 5(14), pp. 96–102. (in Russian)